

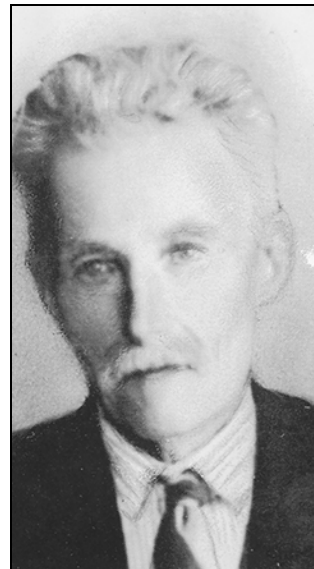
Denna berättelse är sammanställd av Björn Thärnström, Sollentuna, som är dotterson till "Blåbärs-Pelle" (som alltså är hans morfar. Pelles dotter Karin är hans mor).

Gustav Adolf "Blåbärs-Pelle" Pettersson

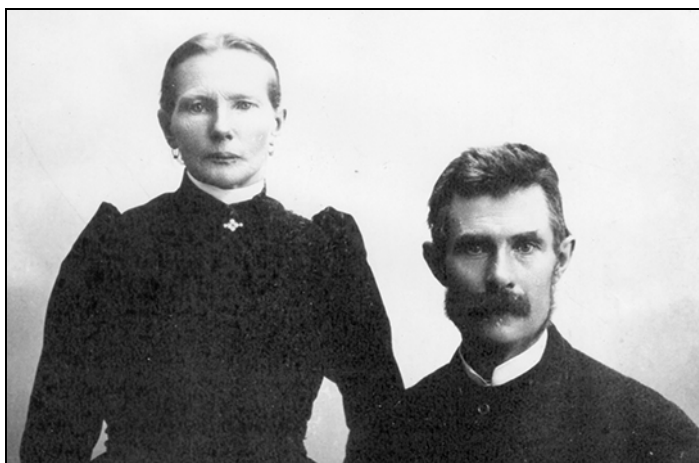
1877 - 1960

Min morfar Gustav Adolf "Blåbärs-Pelle" Pettersson var född den 10 maj 1877 på Klunkhytte allmänning i Hidinge socken mellan Örebro och Karlskoga. Han växte upp vid Fallet på Torptjärns ägor (Torp-tjärnsfallet). Huset bestod av ett rum och kök. Det finns ingenting kvar av det lilla torpstället. Jag var där någon gång på 1970-talet med min mamma och en av mina morbröder. Det enda vi såg var resterna av matkällaren. Annars var det ett stort kalhygge runtomkring men man hade sparat några träd där torpet hade legat.

Min morfars föräldrar var torparen och byskräddaren Petter Larsson, född 30 juli 1844 på Klunkhytte allmänning, Lannafors ägor. Han gifte sig den 20 augusti 1872 med Matilda Vilhelmina Gustafsdotter, född den 21 maj 1852 på Sjöstorp. Hon var syster till "Get-Johanna" – en annan lokal kändis, se nedan.

Gustav Adolf Pettersson
"Blåbärs-Pelle"

"Blåbärs-Pelles" föräldrar, torparen Petter Larsson och Mathilda Gustafsdotter.

Familjen var stor och hade många barn (som i sin tur själva fick många barn): Johan, August, Erik (3), Gustav Adolf (min morfar. 8), Hanna (13?), Ebba (10), Lovisa (4, varav 3 dog) och Magda (3). De två äldsta – Johan och August - emigrerade till Nordamerika --- var hemma 1914 och hälsade på, men återvände. Det bodde alltså tio personer i ett rum och kök uppe i Torptjärnsfallet.

Min morfar intervjuades sommaren 1949 av J.O. Byman som först den 17 mars 1979 publicerade intervjun i Karlskoga Tidning. Jag återger här – i visst språkligt redigerat skick - hela artikeln, då den ger en bra bild av min morfars liv och gärning (mina kommentarer inom parentes):

"Hans levnadsbana kom att utstakas redan när han var liten. Sommaren 1884 - då han fyllt sju år - hade han plockat två kannor blåbär och gick till en uppköpare för att sälja dem. Uppköparen ville dock inte köpa bären för att de var för blöta och då tog den unge pojken till lipen. Samtidigt lovade han sig, när han en gång blev stor, att han själv skulle bli uppkö-

pare. Och så var hans levnadsbana i stort sett utstakad. Eftersom fadern var skräddare fick han redan från 12-årsåldern följa med honom ut i bygderna och lärde sig skräddaryrket från grunden. Fadern sydde både åt män och kvinnor, men någon skräddare skulle inte Gustav Adolf bli.

Efter ca tre år med fadern måste han sluta som skräddare på grund av svår värk i benen. (Förr i tiden satt en skräddare på ett bord med benen i kors under sig och sydde). Han blev nu bonddräng under ett par år för att sedan börja i krossverket vid Klunkhyttan, där han arbetade till 1901 då hyttan lades. (Han var nu 24 år).

Det var nu han på allvar började sin bana som affärsman. Sommartid körde han omkring med häst i Kilsbergen och köpte upp blåbär, som han sedan till en början mest sålde i Örebro. Vid ett tillfälle sommaren 1902 fick han sälja 1 000 liter blåbär i Örebro för fyra öre litern efter att ha köpt upp dem för sex öre litern uppe i Kilsbergen. Orsaken var den stora tillförseln av blåbär in till Örebro den säsongen.

År 1903 började han sälja sina blåbär till Stockholm. Dit åkte han med båt på måndagar och torsdagar och sålde i parti till större uppköpare. (På den här tiden gick det regelbunden ångbåtstrafik mellan Stockholm och Örebro. Trafiken lades ned på 1960-talet). På sommaren 1904 fick han sitt nya namn "Blåbärs-Pelle". Det var en uppköpare från Lidingö som med häst mötte vid båtarna vid Riddarholmen och han ropade till kaptenen och undrade om "Blåbärs-Pelle" var med.

I Örebro sålde han blåbär på onsdagar och lördagar, övriga dagar var han ute i bygderna och köpte upp

blåbär och ibland också hallon och lingon. Affärsresorna till Stockholm höll han på med till 1914, då första världskriget bröt ut.

(Under kriget kom företrädare för myndigheterna hem till morfar för att kolla hur mycket potatis han hade i sin potatisbinge i källaren. De mätte längd, bredd och djup och räknade ut hur mycket potatis han hade och hur mycket han var tvungen att lämna ifrån sig. Morfar protesterade och försökte förklara att golvet i potatis-bingen lutade uppåt i bakkanten så därför var det inte så mycket potatis som de trodde. Men de lyssnade inte på honom utan tog den potatis de ansåg sig ha rätt till. Detta berättade min mamma för mig; ett minne som gjorde ett outplånligt intryck på henne. Hon var sex år då.)

Efter 1914 gjorde morfar mestadels sina affärer på torget i Örebro på onsdagar och lördagar. Dessutom sålde han hela järnvägsvagnar fulla med blåbär till Göteborg, Motala, Alingsås och andra städer.

I Karlskoga började han 1923 mer regelmässigt att göra affärer, men redan tidigare hade han gjort affärer på torget då och då på torsdagar, som var ordinarie torgdag förr. Som 18-åring hade han också stått på torget i Karlskoga och sålt kött i två år för slaktare Johansson. Under 17 år som torghandlare blev "Blåbärs-Pelle" aldrig lurad i någon nämnvärd grad.

Gustav Adolf "Blåbärs-Pelle" Pettersson och hans hustru Ida i Lekhyttan 1913 med barnen Stina (stående) samt Ingrid, Carin och Anna.

Under tider som inte passade för blåbärsaffärer gjorde han affärer med skrot och även färsk sill, som såldes runt om i bygderna. Ett tag handlade han med smågrisar, företrädesvis på våarna. Under mellantiden hade han arbeten av olika slag, bl.a. var han rallare, telefonarbetare, kalkbruksarbetare, timmerhuggare och kolare. Han högg också kolved för sju öre reser som skulle hålla två alnar i höjd. Detta var under Garphytte bruk.

"Blåbärs-Pelle" gifte sig 1904 och familjen var mesta tiden bosatt i Lekhyttan, där man hade en egen gård, inköpt 1911.

Han bedrev torghandel i Karlskoga under ca 30 år

och han blev under åren näst intill en legendarisk gestalt, som alla var bekant med. Särskilt som han var känd för att ha prima varor, såväl grönsaker som frukt och bär och inte minst fin potatis. Han undgick inte heller till att bli upphov till många historier, varav jag som avslutning måste nämna några.

Sålunda hände det sig en gång att en främmande dam kom fram till honom en torgdag då han hade särskilt stora och fina päron. När den främmande damen kom fram så frågade hon genast om det var greve Moltke (en päronsort heter så). "Nä, då ä Blåbärs-Pelle från Lekhytta" fick damen till svar på genuin närkedialekt.

En annan historia handlar om potatis. Denna torgdag hade "Blåbärs-Pelle" särskilt fin potatis från Närke. Den första damen som kommer för att köpa potatis frågar då om potatisen spricker när man kokar den. "Ja viist gör di dä" blir svaret, varvid damen då säger att hon inte vill köpa någon potatis. Efter en stund kommer en annan dam som vill köpa potatis och även hon frågar om den spricker när den kokas. Denna gång, vis av sitt tidigare svar, säger "Blåbärs-Pelle" att det gör de inte. Inte heller den här damen vill köpa någon potatis och avlägsnar sig.

Då en tredje dam efter en stund uppenbarar sig för att köpa potatis, så frågar även hon om potatisen spricker när man kokar den. Men nu hade "Blåbärs-

Pelle" kommit på det enda riktiga svaret: "Dä gör di pricis som frua själv viil" och denna gång blev det också affär.

Han hade ofta sin fru Ida Kristina med som hjälpredda vid sina affärer på torget i Karlskoga.

År 1948 flyttade han till Karlskoga där han bodde ensam i en lägenhet på Bergsmansgatan. Hans fru bodde kvar i Lekhyttan hos en son, som övertagit gården. "Blåbärs-Pelle" avslutade sin affärsbana omkring mitten av 1950-talet och flyttade till vårdhemmet i Hidinge socken där han framlevde sina allra sista levnadsår. Han gick ur tiden den 25 mars 1960".

Så långt artikeln av J.O. Byman.

Ida Kristina Nilsson.

Min morfar hade en fattig bakgrund och var en enkel torparson. Han gifte sig 1904, 27 år gammal, med min mormor Ida Kristina Nilsson som var åtta år yngre, född den 24 september 1885 i Klunkhyttan (Nedre, dvs. nya gården). Hennes föräldrar var bonden Nils Nilsson (1851-1923) och Christina Nilsson dotter från Norrgården, Lekhyttan. Idas föräldrar gillade inte giftermålet, eftersom Gustav Adolf var äldre än henne och dessutom fattig. De bosatte sig på gamla gården i Klunkhyttan, som stått tom, och som ägdes av Nils Nilsson, morfars svärfar.

Min mormor Ida var storbondedotter och hennes mamma dog tidigt. Pappan Nils Nilsson gifte om sig med Lovisa och Ida hade många syskon: Alma, (Ida), Johan, Karl, Nils, Herbert (som dog i spanska sjukan), Erik, Anna, Frida och Selma. Brodern Johan bodde i Sundbyberg och hade två barn, Erik och Gösta. (Jag var med mamma dit – vi åkte spårvagn 15 - flera gånger på 1950-talet och hälsade på dem. Huset de bodde låg nära järnvägen och är nu rivet och ersatt av nya flerbostadshus. Jag åkte förbi där varje morgon när jag åkte till mitt jobb i Solna.)

Ida var med barn när de gifte sig och första dottern Stina, döpt till Rakel Kristina (Stina), föddes den 6 augusti 1904. Sen kom ytterligare barn: Dagmar (Dagmar Evelina f. 1906), min mor Karin (Carin Linnéa f. 1908), Ingrid (Ingrid Matilda f. 1910), Anna (Anna Viola f. 1912), Nisse (Nils Gustav Petter f. 1914), Lasse (Lars Olof Malte f. 1916) och slutligen sladdbarnet Olle (Karl Olov Petrus f. 1925). Alla dessa var mina mostrar och morbröder och jag har träffat dem alla.

Min morfars svärföräldrars motvilja mot äktenskapet gick tydligen över för de hjälpte honom (1913, enligt min mor) att köpa ett förfallet litet torpställe i Lekhyttan, nära stora landsvägen mellan Örebro och Karlskoga. Morfar rustade upp gården och byggde nya uthus. Han fick pris av Lantbruksnämnden/Hushållnings-sällskapet. Han var i mångt och mycket före sin tid och drog redan 1918 in elektrisk ljus på gården.

Den nya gården Klunkhyttan (Klunkhyttan Nedre) där "Blåbärs-Pelles" hustru Ida växte upp och där hennes föräldrar bodde.

Gården Klunkhyttan (gamla, övre gården) som Idas far Nils Nilsson ägde och där "Blåbärs-Pelle" och Ida bodde i början av sitt äktenskap och där dottern Carin föddes.

Min morfar sålde inte bara blåbär till uppköpare i Stockholm, utan även frukt och andra bär. Han åkte på marknader och sålde fröer och allt möjligt. Han var alltså en mångsysslare, vilket var nödvändigt för att kunna försörja sin stora familj eftersom gården i Lekhyttan var mycket liten. Han tog upp beställningar på sill och annan fisk och även på smågrisar, som han sedan sålde vidare. När han kolade milor på vintern på 1910-talet tog han med sig ett av barnen dit som fick hjälpa till med kolningen. På vintern skjutsade han omkring "utländska" handelsresande, som sålde tyger m.m. och som då fick bo på Klunkhyttan. Det var sannolikt kringresande så kallade knallar.

Godsägare Drakenberg, som ägde herrgården Lekeberg, skänkte mark vid sjön Leken till småtorpare i trakten. Även min morfar fick en markbit, som han styckade upp, byggde sommarstugor på och sålde vidare till framför allt karlskogabor. Han drev även kaféerörelse hemma på gården i Lekhyttan, dit vandrare i Kilsbergen om för att fika, men även under flera år en kiosk vid Lekändan vid sjön Leken. Det var alltså ingen hejd på hans entreprenörskap och mångsyssleri.

Min morfar var omtyckt av alla. Han blev även god vän med professor Gunnar Andersson, vanligen kallad "Kina-Gunnar", som var världsberömd upptäcktsresande och Kina-expert och bodde i Lekhyttan. Morfar medverkade även i ett radioprogram på 1940-talet, där han intervjuades av "Kina-Gunnar". (Jag skaffade på 1980-talet en kopia av radioinslaget, men den del av programmet där min morfar medverkar är i tyvärr av så dålig kvalitet att det inte går att höra något.)

Kina-Gunnar Andersson. Johan Gunnar Andersson (f. 1874 i Knista, Närke) tog studenten på Karolinska läroverket i Örebro, fortsatte studera i Uppsala och blev fil.dr i geologi 1902 och docent 1905.

Han deltog i flera expeditioner: 1898 till Spetsbergen; 1899 till Björnön; 1901-03 till Antarktis med Otto Nordenskiöld, där han bl.a. tvingades övervintra i en hydda han byggt själv, leva på pingvinkött och fick en ö uppkallad efter sig, Andersson Island.

Han blev chef för Sveriges geologiska undersökning (SGU) samt ledamot av Lantbruksakademin och Vetenskapsakademin.

År 1914 värvades av Kinas regering som rådgivare för att organisera geologiska undersökningar av Kinas malm- och mineraltillgångar. Vid sidan av be-

drev han också arkeologiska och paleontologiska undersökningar. År 1921 genomförde han den första moderna arkeologiska utgrävningen i Kina och gjorde därigenom upptäckten av en ditintills okänd förhistoria - "Kina före Kina". År 1925 återvände han till Sverige och blev professor och grundade även Östasiatiska museet.

Efter ett äventyrligt liv återvände Andersson på ålderns höst till Lekeberg och Lekhyttan där han bosatte sig på Lunnagården. Där ägnade han sig åt odling, genom en stor mängd jordgubbsplantor (ca 26 000) och fruktträd (ca 300) som han gärna visade för besökare. Anderssons sista resa gick 1960 till Knista kyrkogård där han ligger begravd. Han avled alltså samma år som min morfar.

Min mormor Ida Kristina och morfar ”Blåbärs-Pelle” flyttade isär utan skiljas och morfar bosatte sig i Karlskoga (1949, enligt folkbokföringen). Mormor bodde kvar på gården i Lekhyttan, som min morbror Lasse hade fått överta. Min morbror byggde ny villa där och den gamla torpstugan revs. Torpstugan finns återgiven på en tavla som jag har. Den är avmålad från ett foto av vår granne på Schantzgatan, Sigfrid Jansson.

Min mormor bodde hos morbror Lasse till hon avled den 8 augusti 1958 i en ålder av bara 72 år. Hon skulle fylla 73 i slutet av september.

Jag hade liten kontakt med mina morföräldrar. Främsta anledning var att de inte bodde i Örebro och det var sällan vi träffades. Min mormor Ida har jag inte många minnesbilder av. Jag vet att hon en gång på 1950-talet var hemma hos oss och hjälpte min mamma med att sy täcken. En annan gång var vi och hälsade på henne när hon bodde hos min morbror i Lekhyttan. Hon var en liten rund gumma med pliriga ögon och det grå håret bakåtstruket och uppsatt i en knut i nacken.

”Blåbärs-Pelles” moster Johanna ”Get-Johanna” Gustafsdotter utanför sin fallfärdiga stuga. Här bodde hon med sina getter och andra djur och försörjde sig genom dagsverken på gårdarna runtomkring.

”Get-Johanna” – min morfars moster. Hon hette Johanna Gustafsson, var född på Sjöstorp i Kilsbergen den 27 juli 1864 och var syster till min morfars mor. Hon bodde i en liten röd stuga med torvtak vid gamla landsvägen på krönet vid Bobacken i Lekhyttan, Hidinge socken. Hon intervjuades 1944 i Nerikes Allehanda när hon fyllde 80 år:

”Vi var 11 syskon hemma och när jag var tio år dog vår far (*Gustaf Jansson 1823-1874*). Nu gällde det att klara livhanken. Vi barn tjänade på gårdarna och plockade bär som såldes på torget i Örebro. En promenad med bärkorgarna på tre mil till stan. Det kunde hända att jag hade fem kannor hallon (ca 13 liter) eller mer att bära på men jag var både stark och rask på den tiden.

Ibland gjorde vi ungdomar sällskap till stan. Vi samlades vid Lannafors och övernattade i Karlslund. Det var förstås roligt att efter promenaden komma hem till mor med hela tre kronor i börsen.

Efter att ha tjänat mer som dräng än piga på gårdarna genom att delta i markröjning och dikning för en sommarlön på cirka 15 kr kom jag till den här stugan 1914. Jag har aldrig varit utanför Närke. Om nätterna, när andra sov, var jag ute i skogen och samlade pinnar och ris till bränsle för om dagarna hann jag aldrig med sådant.

Djur har jag alltid tyckt om, men inte karlar. Därför är jag ogift. Fast när jag var 18 år var det en som ville gifta sig med mig. Då villkoret var att jag skulle följa honom till Amerika fick det vara. Men jag har det inte ensamt här. Unga och gamla, rika och fattiga kommer in och vill jag skall berätta om gammalt, som jag nu gjort också för tidningen.”

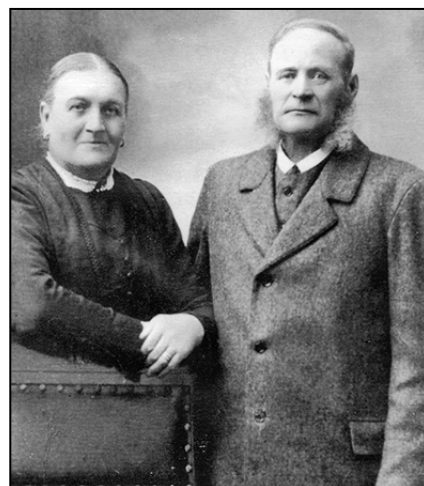
”Get-Johanna” var känd för sin get. Hon har varit motiv för många konstnärer som målat den kända bilden av en liten röd stuga med torvtak och en huckleförsedd gumma med en get utanför. Men hon hade inte bara geten, utan även en ko, samt höns och kaniner.

Förutom att livnära sig på bärplockning gjorde hon dagsverken på gårdarna runtomkring. När hennes get blev överkörd och dog ordnade Nerikes Allehanda en insamling och hon fick pengar till en ny get. När hon fyllde 85 år 1949 var hon på bild i tidningen, tillsammans med min mormor Ida, som beskrivs som ”grannfru”. På bilden finns även hennes svärdotter och två barnbarn. Trots att hon tydligen aldrig blev gift så fick hon i alla fall en son. Jag har inte kollat det vidare.

Hon var ett original, en legend, och en dåtida kändis. ”Get-Johanna” dog den 18 november 1952 i den aktningsvärda åldern av 88 år.

Jag har ett minne av min morfar och det är från den tid han bodde på ålderdomshemmet i Hidinge. Det var en röd träkåk i två våningar och hon som förestod det var en stram, men vänlig kvinna i sköterskeuniform. Jag var där med min mamma och min pappa (och sannolikt även min bror Jackie som borde ha skjutsat oss dit, men jag är inte säker på det). Detta var någon gång i mitten av 1950-talet.

Min morfar delade rum med sin bror Erik (f. 1872) och som jobbat som hyttdräng vid Klunkhyttans och Vekhyttans masugnar. Det luktade starkt av urin i rummet. Jag minns att min pappa, när vi skulle lämna morfar, tog honom i hand och smög då samtidigt till honom en sedel, sannolikt en tio-kronorssedel. Det var en extra slant till snus och pilsner.

"Blåbärs-Pelles" svärföräldrar bergsmannen och bonden Nils Nilsson och hans andra hustru Lovisa Larsdotter "Kära Mor" kallad.

Min morfar avled 1960. Han blev 83 år. Så här skrev man i tidningen om begravningen:

"I Hidinge kyrka jordfästes i lördags förre lantbrukaren och torghandlaren Gustaf Pettersson, även känd under namnet "Blåbärspelle". Kantor Johannes Granqvist (*far till krögaren och matprofessorn Carl-Jan Granqvist, känd från Grythyttan och TV m.m.*) utförde Kyrie av F. Couperin och fru Karin Leijonborg, Kvistbro sjöng "Jesus min Herre till Dig jag längtar" av Bach. Komminister Lage Linuzon förrättade jordfästningen och utförde begravningsmässan. Solisten sjöng "Var jag går, i skogar berg och

dalar" av Rosenius och till tonerna av "Preludium i d-moll" av Bach utbars kistan. Vid graven talade en dotter, fru Eriksson, Bälsås, (*min moster Ingrid, gift med Folke*) och vidare talade herrar Bertil Johansson, Simon Johansson-Håkas och Karl Johansson, Lekhyttan. Sist sjöngs "Jag är en gäst och främling". I den omfattande blomstergården märktes blommor från Hidinge vårdhem och från torghandlare i Karlskoga."

En nekrolog var också införd i tidningen, undertecknad av signaturen S.L. Vem det är har jag ingen aning om, men så skrev han/hon:

"Blåbärs-Pelle" död. Så har återigen ett gammalt kilsbergsoriginal gått ut tiden, och bara några få av de gamla torparbarnen som lärt sig att ursprungligen leva i de blå bergen återstår. "Blåbärs-Pelle" var en färgstark person, vida känd och uppskattad för sin slagkraft och sitt stundom ganska drastiska uttrycks-sätt i dagligt tal. Ej minst under sina många och långa år som torghandlare i Karlskoga – med bl.a. inköpta blåbär som han sålde – skaffade han sig ett grundmurat rykte som den som alltid skulle ha sista ordet i en debatt.

Det kan i sammanhanget påpekas att Blåbärs-Pelle en gång intervjuades i den svenska radion av ingen mindre än sin minst lika namnkunnige gamle vän Kina-Gunnar Andersson. Den intervjun gick dock inte helt i den stil, som man på den tiden brukade använda utan den fortlöpte i en viss "frihet" både i ordalag och annat.

För alla de många kilsbergsvandrarna som år efter år kommit tillbaka till det som ännu finns kvar av den ursprungliga vildmarken, sedan militärerna övertagit

det mesta – bl.a. Blåbärs-Pelles födelsedomäner inte långt från Klunkhyttan – blev den nu vid hög ålder bortgångne Gustav-Adolf Pettersson en ständigt glad och trivsamt upplevelse. Men ville han spela vrång och trilska så gjorde han även detta med besked. Innerst inne var han dock en generös medvandrer som gladdes över Kilsbergens rika nyanser och vackra natur under alla årstider. Och ingen kunde vara gladare än han då han fick en lyssnare som ville höra hans förkunnelser och som – åtminstone för det mesta – trodde på det han berättade.

Blåbärs-Pelles minne kommer att leva kvar länge i de blå bergen bland alla dem som lärt känna honom. Ända in på ålderns dagar var han rakryggad och vidsynt; han blev också vida känd, inte bara i sin hembygd utan långt utanför länets gränser i hela vårt land."

Björn Thärnström

Stugan vid Torptjärnsfallet där "Blåbärs-Pelle" bodde som barn.

